

Кондрацкая Л.А.

ЭТНИЧЕСКАЯ САМОИДЕНТИФИКАЦИЯ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА:
ВОЗМОЖНОСТИ ПЕСЕННОГО ФОЛЬКЛОРА

В статье представлен дискурс опыта реализации сотериологического подхода к решению проблемы этнической самоидентификации младшего школьника в процессе освоения национальной песенной традиции. Раскрыта сущность эпистемологического и музыковедческого аспектов духовно-нравственного анализа предложенного жанрово-тематического массива детского песенного фольклора; структурное содержание этномузыкальной культуры младшего школьника, педагогические условия и методический инструментарий ее формирования. Сделан вывод, что возвращение к многовековому воспитательному опыту украинского народа обеспечит построение нашего будущего на непоколебимом фундаменте.

Ключевые слова: этническая самоидентификация младшего школьника, сотериологический подход, духовно-нравственный анализ, детский песенный фольклор, этномузыкальная культура.

Kondrats'ka L. A.

ETHNIC SELF-IDENTIFICATION OF JUNIOR PUPIL: POSSIBILITIES OF SONG FOLKLORE

This article examines the national song tradition as means of process of ethnic identity. It involves self-identification as a personal commitment of knowledge, behaviors and practices, attitudes and evaluations in relation to ethnic group. Ethnic self-identification is formed through exploration, interpretation, and understanding of cultural factors surrounding a person over the course of their individual life development. The importance of development of an ethnic identity has been explored from several perspectives and has been found to be positively associated with a number of factors that is important in life. Moreover, it can be conceptualized on a continuum from low to high level. So, ethnic identity can change over time and vary across individuals. It is particularly conspicuous to adolescents, especially to junior pupils.

Content analysis of popular depictions over two centuries shows the features and structure of ethnic experience of self-identification of junior pupils. Is rooted in perfect (apocatastatic) responsibility of a person, determining national song tradition. Ukrainian songs are carrying away people's minds and souls. An incredible sense and sensibility of melody and lyrics, rich set of instruments create the unique rhythmical structure. Repertoire of traditional children songs have been transferred to every new generation with great honor and pleasure. Starting from early childhood children are brought up in the atmosphere of national spiritual rituals, rites, customs omens and, of course, an emotional bonding. In cases of ambiguity, the dominant dimension of contemporary self-identification is soteriological strategy of it creation. The peculiarities of mechanism of preliminary stage of pupil' ethnic identity and effective conditions of its development at music lessons were investigated.

Key words: ethnic self-identification of junior pupil, soteriological approach, spiritual and moral analyse, children's folk songs, ethnomusical culture.

УДК 373.3:172.15(09)

Мусієнко В.С.*

ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ПАТРІОТИЗМ» У ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛАХ

У статті розкрито різні трактування поняття «патріотизм» на матеріалі філософської, психологічної й педагогічної літератури з проблеми патріотизму. Подано визначення понять «патріот», «патріотизм», «патріотичне виховання», обґрунтовано актуальність обраної проблеми. На основі аналізу джерельної бази акцентовано, що доцільно починати виховувати патріота з дитинства, адже це найважливіший період людського

* © Мусієнко В.С.*

життя. Наголошено, що виховання громадян України базується на національних традиціях. Для формування в дітей почуття патріотизму необхідно збагатити їхній світогляд певними знаннями, уявленнями, впливати на їхні почуття, формувати в них емоційно-позитивне ставлення до суспільних явищ, фактів, подій, до країни, її трудящих.

Ключові слова: патріот, патріотизм, патріотичне виховання, формування почуття патріотизму, національні традиції, народ.

Державні документи, зокрема закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», одним із головних завдань виховання дітей визначають формування в особистості любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій та звичаїв, національних, історичних, культурних цінностей країни, її державного і соціального устрою, державної мови, регіональних мов або мов меншин та рідної мови, дбайливого ставлення до історико-культурного та природного середовища Батьківщини [3]. Це досягається активізацією емоційної сфери дитини на основі широкої поінформованості про історію, традиції, культуру рідної країни.

Проблемі патріотизму присвячено низку праць дослідників, які представляють різні наукові галузі. Це філософи, психологи, педагоги та ін.

Вихованню в дітей і молоді патріотизму надавали першочергового значення корифеї вітчизняної педагогіки Г. Ващенко, О. Духнович, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.

Проблему формування в учнів патріотичних почуттів, національної самосвідомості розглядали в контексті загального процесу виховання молодого покоління українські дослідники Т. Бондаренко, О. Вишневський, Т. Гавлітіна, Р. Петронговський, М. Сметанський, М. Стельмахович, Б. Ступарик та ін.

Методику виховання особистості засобами краєзнавства досліджували А. Богуш, Т. Бондаренко, Р. Петронговський, К. Шевчук.

Мета статті – розкрити сутність поняття «патріотизм» на матеріалі філософської, психологічної й педагогічної літератури з проблеми патріотизму.

Слово патріотизм (від *patris*) – грецького походження, в перекладі означає «батьківщина, вітчизна». Уперше воно з'явилося в період Великої Французької революції (1789-1793 р.). Патріотами називали себе борці за народ, захисники республіки.

У свою чергу сучасний тлумачний словник української мови констатує, що патріот – це той, хто відданий своєму народові [7; 12]. Бути патріотом означає духовно піднятися, усвідомити в Батьківщині безумовну цінність, яка дійсно й об'єктивно їй притаманна, приєднатися до неї розумом і почуттями [1].

В. Сухомлинський пропонував починати виховувати патріота з дитинства, адже це найважливіший період людського життя. Педагог підкреслював: «У дитинстві починається тривалий процес пізнання – пізнання і розумом, і серцем – тих моральних цінностей, що лежать в основі моралі: безмежної любові до Батьківщини, готовності віддати життя за її щастя, велич, могутність, непримиренність до ворогів Вітчизни» [10, с. 16].

У Словнику філософських термінів патріотизм розкривається як моральний принцип, моральна норма і моральне почуття, які виникли ще на зорі становлення людства і глибоко осмислені вже античними теоретиками. Патріот – людина, яка виражає і реалізує в своїх учинках глибоке почуття поваги і любові до рідної країни, її історії, культурних традицій, її народу.

Ще з часів Сократа розглядали патріотизм не тільки як властивість людини, яка розкриває її моральні якості, суспільно-політичні риси, що проявляються в її вчинках, діях як громадянина, прихильника або противника тих чи інших політичних сил, які виражають певні суспільні інтереси. Як стійке моральне почуття патріотизм виростає з особливостей способу життя і культурних традицій того чи іншого етносу, формується

в процесі оволодіння підростаючими поколіннями мовою і домінуючими формами мислення, нормами і еталонами культури й закріплюється в певних фіксованих настановах поведінки завдяки спілкуванню з представниками старших поколінь, які схвалюють або осуджують поведінку молодих. У словнику вказується, що на формування патріотичних почуттів безпосередньо впливає ментальність етносу, зумовлена природними, національними і соціокультурними умовами, в яких протягом тривалого часу живуть ті чи інші народи. Ментальність як спосіб мислення або склад розуму містить всі аксіологічні форми свідомості й утворює той менталітет, який визначає спосіб життя етносу, його основні поведінкові реакції, переваги, смаки, засоби і методи спілкування й соціального контролю [9, с. 408].

У Словнику іноземних слів поняття «патріотизм» (гр. patriotes – «батьківщина, вітчизна») розглядається як любов до батьківщини, до вітчизни. Це почуття, – вказується у словнику, – ще здавна було властиве народним масам. Народ, керуючись цим почуттям, піднімався на боротьбу проти національного і класового гноблення, іноземних загарбників. Основою патріотизму є рівність прав рас і націй, дружба народів, морально-політична єдність народу [8].

У психології почуття любові до батьківщини розглядається як один із принципів моральності і класифікується як позитивна емоція, як показник благополуччя людини [4]. Г. Костюк зазначає: «Почуття патріотизму нерозривно пов'язане з почуттям національної гордості за свою країну, її культуру, за її народ... з повагою до честі і достоїнства кожної нації...» [6].

Український педагогічний словник подає таке визначення патріотизму: це «одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури. Патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів. Виховання патріотизму – важлива складова виховної діяльності...» [2].

У сучасній педагогічній літературі виділяють щонайменше три різновиди патріотизму.

1. Етнічний патріотизм, що ґрунтується на почутті власної причетності до свого народу, на любові до рідної мови, культури, до власної історії тощо.

Цей патріотизм зумовлений природою як відчуття видової ознаки народу, є природженим і розвивається повноцінно, якщо дитина зростає в національно зорієнтованій сім'ї, навчається в українському дитячому садку, а потім в українській школі. При цьому великого значення надається вивченню історії українського народу, рідної мови та літератури, українського мистецтва, народних звичаїв, традицій.

2. Територіальний патріотизм, що базується на любові до того місця на землі (до місцевості, ландшафту, клімату тощо), де людина народилася.

3. Державний патріотизм ґрунтується на остаточній меті нації – побудові власної держави, державному самовизначенні, державницькому світогляді та державницькому почутті; це вищий патріотизм, який базується на державній ідеології та пов'язаний з почуттям громадянськості [11, с. 115-116].

У свою чергу зазначимо, що виховання громадян України базується на національних традиціях, передбачає формування почуття патріотизму, означає вироблення високого ідеалу служіння народові, готовності в будь-який час стати на захист Батьківщини, вивчати бойові традиції та героїчні сторінки українського народу.

Виховання в дитини основ почуття патріотизму поєднує в собі завдання пізнавального і виховного змісту. Для формування в дітей почуттів необхідно збагачати їхній світогляд певними знаннями, формувати правильні уявлення про суспільні явища і події. Поряд зі збагаченням дітей певними знаннями та уявленнями потрібно впливати на їхні почуття, виховувати в них емоційно-позитивне ставлення до суспільних явищ, фактів, подій, до країни, її трудящих.

З метою реалізації окреслених вище завдань педагогам і батькам необхідно створювати умови для накопичення дітьми першого позитивного загальнолюдського досвіду через активне залучення їх до різних видів діяльності – ігрової, пізнавальної, комунікативно-мовленнєвої, предметно-практичної, образотворчої, музичної, рухової, театралізованої тощо.

Отже, можемо стверджувати, що знання про рідний край, Батьківщину, народ, про минуле і сучасність впливають не лише на розум і свідомість людей, а й на їхні емоції, сприяють розвитку і закріпленню в них почуття любові до Вітчизни.

У програмі патріотичного виховання дітей та учнівської молоді І. Бех і К. Чорна дають власне визначення поняття «патріотизм»: «Патріотизм – це любов до Батьківщини, свого народу, турбота про його благо, сприяння становленню й утвердженню України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовність відстояти її незалежність, служити і захищати її, розділити свою долю з її долею». Автори наголошують, що на особистісному рівні патріотизм є пріоритетною стійкою характеристикою людини, яка проявляється в її свідомості, моральних ідеалах та цінностях, в реальній поведінці та вчинках. Це звичайний моральний стан життя людини, який виявляється не лише в незвичайних ситуаціях, а в повсякденному виконанні особистістю своєї роботи, яка приносить користь і людині, і суспільству. Отже, суб'єктом – носієм патріотизму – є сама людина. Завдяки її творчій праці, любові, відданості розвивається почуття патріотизму [1].

На думку сучасного дослідника Р. Петронговського, патріотизм як інтегральне особистісне новоутворення дітей та молоді (за своєю природою) є досить складним і порізному має формуватися в дитячому, підлітковому та юнацькому віці. Для дитячого віку найбільш характерним є розвиток патріотичних почуттів, оскільки дитячі враження є досить яскравими і глибокими. Для підлітків суттєвою є опора на мислительні процеси, здатність до рефлексії, оскільки у 8-9 класах учні знайомляться із законами Української держави. У старшокласників здатність до саморефлексії, самоаналізу дозволяє поглиблювати основні патріотичні поняття, особливо при вивченні навчального предмета «Людина і світ».

Педагог розглядає патріотизм як здатність юнаків і дівчат до глибокого усвідомлення своєї ментальності, поваги до рідного народу, історичного минулого держави України та включення до активної навчальної та предметно-перетворювальної діяльності зі зміцнення і розвитку свого рідного краю, насамперед «малої» батьківщини, культури та власної життєдіяльності. На думку автора, виховання патріотичних почуттів досягає бажаних результатів лише тоді, коли воно проводиться в загальному педагогічному процесі, підтримується, закріплюється та поглиблюється в різних видах діяльності – зображальній, ігровій, трудовій, пов'язується зі святами, виконанням суспільно корисних дій [5].

Отже, вивчення й аналіз літературних джерел засвідчують, що патріотизм характеризується глибоким почуттям поваги і любові до рідної країни, її історії, культурних традицій, її народу; прив'язаністю до місця свого народження, проживання; прагненням жертвувати особистими інтересами на загальну користь; піклуванням про історичну долю держави.

Зокрема у філософії патріотизм розглядається як моральний принцип, моральна норма і моральне почуття і передбачає взаємодію людини і суспільства, людини і держави. Психологія включає до цього поняття почуття патріотизму. У теорії педагогіки визначальним вважається виховання в дітей любові до України, насамперед «малої» батьківщини.

Формування почуття патріотизму відбувається через активне залучення дитини до різних видів діяльності – ігрової, пізнавальної, комунікативно-мовленнєвої, предметно-практичної, образотворчої, музичної, рухової, театралізованої тощо.

Порушена у статті проблема є багатоаспектною і потребує більш детального дослідження, яке може бути здійснене в подальших розробках.

Література:

1. Бех І. Національна ідея у виховному процесі школи. Програмно-виховний контекст / І. Бех, К. Чорна // Шкільний світ. – 2008. – № 45 (461). – 37 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Закон України «Про дошкільну освіту» // Дошкільне виховання. – 2001.
4. Мартинюк І. В. Національне виховання: теорія і методологія / І. В. Мартинюк. – К., 1995. – 234 с.
5. Петронговський Р. Р. Формування патріотизму старшокласників у позанавчальній виховній діяльності: дис... канд. пед. наук / 13.00.01 / Петронговський Р. Р. – Житомир, 2002. – 180 с.
6. Психологія : підручник для педагогічних вузів / за ред. Г. С. Костюка. – К.: Радянська школа, 1968. – 572 с.
7. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970-1980. – Т. 6. – С. 97.
8. Словарь иностранных слов / под ред. В. В. Пчелкина. – 10-е изд., стереотип. – М.: Рус. яз., 1983. – С. 367.
9. Словарь философских терминов / науч. ред. В. Г. Кузнецова. – М.: ИНФРА, 2005. – 731 с.
10. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3 : Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. – 670 с.
11. Теоретичні основи педагогіки : курс лекцій : підручник для студентів / під ред. О. Вишневського. – Дрогобич : Відродження, 2001. – 268 с.
12. Яковлева А. М. Сучасний глумачний словник української мови / А. М. Яковлева, Т. М. Афонська. – Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007. – С. 423.

Мусяенко В. С.

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПОНЯТИЯ «ПАТРИОТИЗМ» В ЛИТЕРАТУРНЫХ ИСТОЧНИКАХ

Статья раскрывает сущность понятия «патриотизм» на материале философской, психологической и педагогической литературы по проблеме патриотизма. Поданы определения понятий «патриот», «патриотизм», «патриотическое воспитание», обоснована актуальность поднятой проблематики. На основе анализа литературных источников основное внимание автор акцентирует на целесообразности воспитания патриота с детства, ведь это важнейший период человеческой жизни. Подчеркнуто, что воспитание граждан Украины базируется на национальных традициях. Для формирования у детей чувства патриотизма необходимо обогащать их кругозор определенными знаниями, представлениями, воздействовать на их чувства, формировать у них эмоционально-положительное отношение к общественным явлениям, фактам, событиям, к стране, её трудящимся.

Ключевые слова: патриот, патриотизм, патриотическое воспитание, формирование чувства патриотизма, национальные традиции, народ.

Musienko V. S.

INTERPRETATION OF NOTION «PATRIOTISM» IN LITERARY SOURCES

The article exposed the essence of notion «patriotism» on the material of philosophical, psychological and pedagogical literature on the problem of patriotism. It is given determination of notions «patriot», «patriotism», «patriotic upbringing», it is grounded the actuality of the chosen problem. Sources and methodology of patriotic upbringing are nature, creative activity, devotion, historical past of our people. On the base of analysis of sources it is paid attention of the fact that patriotism as integral individual creation of children and youth (according to its nature) was rather complicated and it could be formed in different ways in child's, teenage and youth age. It is useful to begin to bring up patriot from childhood, because it is the most significant period of the man's life. It is underlined that upbringing of citizens of Ukraine was based on national traditions. For forming of

feeling of patriotism among children it is necessary to enrich their outlook by definite knowledge, imaginations, to influence on their feeling, to form their emotional and positive attitude to society's events, facts; to their country, their workers. It is underlined that patriotic upbringing would achieve desired results in a case, it would be carrying out in the general pedagogical process it would be supplied, it would be strengthened and it would be deepened in different kinds of activity: imaginative, game, working that were connected with holidays, fulfillment of useful for a society actions.

Key words: patriot, patriotism, forming of feeling of patriotism, national traditions, people.

Рецензент: Кузьменко В.В.

УДК 373.21.032:347.156

Савченко М.С.*

**РЕАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ
ПРОЦЕСІ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ:
СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ВИХОВАННЯ**

У статті висвітлено практичні підходи до реалізації гендерного підходу у вихованні дітей старшого дошкільного віку, а саме розкрито три послідовні етапи гендерного виховання дошкільників: ознайомлювальний, спрямований на гендерне усвідомлення дітьми себе як представника певної статі; збагачувальний, спрямований на збагачення уявлень про гендер; діяльнісний, спрямований на уточнення й узагальнення уявлень дітей про моральні норми поведінки у сім'ї та соціумі хлопчиків і дівчаток, чоловіків і жінок. Зазначено, що органічно вбудовані в цілісний контекст життя дошкільного навчального закладу представлені вище етапи роботи сприяють розширенню практики і культури гендерного досвіду дівчаток і хлопчиків.

Ключові слова: гендерний підхід, гендерне виховання, гендерні ролі, гендерний репертуар, діти дошкільного віку.

Наявність соціальної стратифікації в сучасному українському суспільстві, зумовленої різницею виконуваних соціальних функцій чоловіків та жінок і відповідних гендерних ролей, актуалізує необхідність перегляду традиційних підходів до виховання підростаючого покоління.

Розвиток гендерної освіти необхідний для підтримки національної безпеки держави: країна не може продовжувати ігнорувати або не враховувати недовикористаний потенціал будь-якої статі у всіх сферах життя в Україні. Егалітарна політика держави опирається на гендерну модель симетричного і врівноваженого включення чоловіків і жінок в усі сфери суспільного життя. Тому життєво необхідним і важливим стає розвиток і впровадження гендерного підходу в освіті, який ґрунтується на всебічному врахуванні інтересів обох соціально-статевих груп суспільства.

Здійснювати гендерний підхід в освіті дітей означає ставити особистість і індивідуальність дитини в розвитку і вихованні вище традиційних рамок статі.

У психолого-педагогічній літературі проблема впровадження гендерного підходу в освіту вивчалася на різних рівнях. Питання введення гендерної складової в освіту досліджували Ш. Берн, Т. Говорун, О. Кікінеджи, І. Кон, О. Ярська-Смирнова та ін. Методологічні проблеми гендерної педагогіки висвітлено у працях О. Вороніної, В. Гайденко, Г. Гарфінкеля, Е. Гоффмана, В. Кравця, Л. Штильової та ін. Над питаннями сучасних гендерних досліджень у педагогіці працювали Л. Булатова, С. Вихор, Я. Кічук, О. Луценко, А. Митрофанова, Н. Павлушенко, О. Петренко та ін. За визначенням Організації Об'єднаних Націй, саме гендерні відносини (соціальні відносини між статями) є однією з головних проблем ХХІ століття.

* © Савченко М.С.*